

Säkerhetiseringen av hotbilder i ryska tidskrifter

Gårdagens konspirationsteorier, morgondagens verklighet?

av Piotr Wawrzeniuk

Résumé

Since at least the middle of the twentieth century a number of influential actors in the Russian Federation have repeated the message that Russia is threatened by the West. These claims have since been accepted by members of the Russian leadership, including the long-time president Vladimir Putin. Measures to curb those alleged developments had resulted in dramatically increased state control in all spheres of society, the annexation of Crimea in 2014, and the war in the Donbas in 2014–2022. The recent open invasion of Ukraine came after years of identifying the country as a Western bridgehead threatening Russia external and internal security. The article employs a securitization perspective when analysing Russian discussions about security threats, providing indicators as to how Russia may deal with domestic challenges that follow the extensive sanctions against the country and the West's political and military support for Ukraine. The main claim of the author of the article is that if the negative dynamics of securitization discussed in the article continue, we may be heading towards policy resulting in deepening economic autarchy, and a militarized regime with totalitarian overtones.

DEN 27 APRIL 2022 hävdade ordföranden för Ryska federationens säkerhetsråd Nikolaj Patrusjev att Nato-instruktörer hade förberett Ukraina på att lösa ”situationen” i Donbas med våld. Ända sedan 2014, har Ukraina, ”som befann sig helt under amerikansk yttre kontroll”, förberetts på en konflikt, utbildats och ”pumpats med samtida vapen”. Ukrainas förberedande av anfall mot Donbas krävde Rysslands ingripande i syfte att ”försvara människor” som i enlighet med Vladimir Putins ord under åtta år trakasserats och utsatts för ”folk mord”.¹ I denna beskrivning återges synen på Ukraina som i grunden ett resultat av västs intriger och krigshets, en aggressiv makt som designats att utmana Ryssland i dess närområde.

Patrusjev, som även har ett förflutet som FSB-chef och KGB-agent, är i gott sällskap om att hävda att väst med USA går i bräsch för en sammansvärjning riktad mot Ryssland. Efter ett studium av en stor mängd ryska militära tidskrifter, fann Martin Kragh att ryska militära- och säkerhetsanalytiker

sprider, tolererar och legitimerar konspiratorisk världsåskådning som framställer deras land som ett offer för amerikanska eller västliga försök att undergräva Ryssland.²

Med den storskaliga invasionen i backspeglens framstår en av Kraghs slutsats – den om framtida rysk oförmåga att på ett realistiskt sätt iaktta och analysera vilja och förmåga och därmed invasionens initiala

genomförande. Också omfattningen av västs enighet, sanktionerna och den politiska- och materiella hjälpen till Ukraina har nog underskattats av ryska bedömare. Delar av det som framstått som avancerade konspirationsteorier används av Ryssland för att förklara invasionen för omvärlden och den egna befolkningen.³

Artikeln redovisar resultaten av en analys som gjorts av ryska militärteoretiska texter om förlopp som riskerar att övergå i inre oroligheter och statskollaps. Syftet är att bidra med kunskap om hur Ryssland kan komma att hantera inrikes utmaningar som följer på de omfattande och ständigt tilltagande sanktionerna mot landet, liksom det politiska och militära stödet till Ukraina. En ambition med texten är också att bidra till forskningen om säkerhetspolitiska narrativ i dagens Ryssland. Följande frågor har varit styrande för undersökningen: I vilken situation kan en potentiellt degraderande utveckling inträda enligt de ryska diskussionerna? Vilka faktorer utgör en potentiell fara för den inre stabiliteten och varför? Hur ska dessa negativa förlopp stävjas enligt de ryska tänkarna?

Texterna diskuteras genom prismet av säkerhetisering. Det enskilt viktigaste elementet i en säkerhetiseringsprocess är förmågan hos en säkerhetiserande aktör att övertyga en publik om att en viss fråga utgör ett existentiellt hot gentemot ett visst objekt. Det kan röra sig om statens stabilitet och välmåga, eller dess kulturella identitet. Om mottagargruppen för det säkerhetiserande budskapet accepterar utmålet av något som ett existentiellt hot, är det möjligt att extraordinära åtgärder som ligger utanför den egentliga politiken kommer att vidtas.⁴

Fokus ligger på vilka åtgärder som texternas skribenter föreslår. Rysslands agerande i Ukraina har nämligen visat att konspiratoriska tankegångar ingår i det ekosystem

av idéer och narrativ som har banat väg för Rysslands invasion av grannlandet. Den hade varit omöjlig utan årtal av säkerhetisering av en mängd utländska och inhemska fenomen som bland annat lett till maktkoncentration och nästan heltäckande kontroll av medier. Samtidigt har en del, tidigare ogrundade, farhågor som ventilerats i de ryska diskussionerna besannats. Katalysatorn för dessa farhågors förkroppsligande var själva invasionen. Den framkallade omfattande sanktioner mot Ryssland, och ansenligt materiellt stöd till Ukraina. Västs åtgärder var reaktiva, och går att spåra till det ryska agerandet snarare än en samordnad långsiktig plan. En hypotes som framtida utvecklingar får bekräfta eller förkasta är att säkerhetiseringen kommer att fortsätta i takt med Rysslands försämrade ekonomiska och strategiska läge. I så fall blir det åter möjligt att gårdagens konspirationsteorier formar morgondagens verklighet och materialiseras som verkliga utmaningar och hot mot Ryssland.

Den storskaliga eller åtminstone öppna invasionen av Ukraina som har pågått sedan den 24 februari 2022 har framkallat viss politisk och materiell mobilisering till stöd för Ukraina bland flertalet västländer. Från ett ryskt perspektiv, kan åtgärder som vidtagits och planeras ses i en fortsättning. Joe Biden har identifierat ett regimskifte som en potentiell målsättning bakom det gemensamma agerande från väst vid åtminstone två tillfällen.⁵ Flera hundra forskare med bakgrund i Rysslandsstudier kritiska mot "Putins krig", men också mot västs och Ukrainas agerande undertecknade en petition som manade till att avsluta sanktionerna som enligt dem syftade på "ett regimskifte".⁶

I slutet av april 2022 hade både den brittiska och amerikanska administrationen signalerat att målsättningen med stödet till Ukrainas försvar också är att försvaga Ryssland så att det inte kan hota fler län-

der i framtiden.⁷ Mötet på den amerikanska flygbasen i Ramstein i Tyskland i april 2022 där militärt stöd till Ukraina diskuterades och planerades, liksom uttalanden från en mängd högt uppsatta politiker från väst, visar att flera stater placerar sin prestige i samma pott som Ukrainas suveränitet, och investerar politiskt i en ukrainsk seger, eller åtminstone i att förebygga en rysk sådan. Detta sammanfaller väl med det ryska politiska, militära och mediala etablissemangets syn på väst som kollektivt Rysslandsfientligt som förfäktats i Ryssland i snart tjugo år. En gradskillnad föreligger dock. Både Biden och de oroliga lärde pratade om just regimskifte, inte Rysslands slut som sådant. Ryska skribenter tycks sammanblanda de bägge fenomenen; utan den nuvarande regimen, inget riktigt suveränt Ryssland.

Uttalanden från väst som gjorts på sistone kommer att passa in väl i ett ryskt mönster att uppfatta väst som illvilligt och hotfullt. Som Patrusjevs uttalande ovan antyder, har uttalandena sannolikt setts som en bekräftelse på att de egna prognoserna, hotbilderna, och åtgärder vidtagna att hantera dessa har varit korrekta. Detta kommer sannolikt att leda till ytterligare åtgärder ämnade att stävja USA. Det är därför intressant att blicka bakåt för att se hur ryska skribenter föreställt sig destabiliserande förlopp och vilka åtgärder som borde sättas in.

Dessa diskussioner är relevanta eftersom de med stor sannolikhet kommer att påverka det ryska agerandet i framtiden, precis som årtal av ältande av västs påstått fientliga avsikter och Ukraina som västs språngbräda in i Ryssland bidrog till att framkalla den storskaliga invasionen av Ukraina. Det ryska säkerhets- och militära tänkandets arkitektur diskuteras först. Sedan presenterar jag tidskrifterna och författarna. Som artikelns tredje led kommer analysen och diskussionen av materialet.

Höghkontextuellt tänkande och säkerhetsisering: Ryssland och säkerhets- och militär futurism

Kraghs genomgång och analys av ryska militära tidskrifter fick honom att undra varför seriösa diskussioner om västs verkliga förmågor och förutsättningar att agera mot Ryssland saknas. Samtidigt ställer sig författaren också frågan om debatterna i tidskrifterna speglar politisk krigföring mot väst genom påverkan och vilseledning. Men om det nu endast rörde sig om detta, fortsätter resonemanget, varför skulle skribenterna i dessa tidskrifter och det ryska säkerhets- och militära etablissemanget förstöra den egna plattformen för idéutbyte och diskussioner? Kragh konstaterar att den breda och accepterade spridningen av sammansvärjningsteorier bland en viktig grupp säkerhets- och militära tänkare har menlig inverkan på Rysslands analytiska förmåga inom ett kärnområde som studier av säkerhet, militären och internationella relationer. Vidare menar han att strategiska misstag kan begås av både Ryssland och väst, om vi antar att konspiratoriska uppfattningar som vädras påverkar kvalitén hos beslutsfattandet.

För analytiker i väst ligger faran i att räkna med att de egna och Rysslands ledare opererar utifrån en liknande världsåskådning eller rationalitet som den egna. För Rysslands del hotar ”ett misslyckande i strategisk kommunikation”, där sammansvärjningsteorier i skrifterna riskerar att tränga ut mer hållbara ståndpunkter. På grund av det auktoritära styret i Ryssland, är det mindre troligt, menar Kragh, att ogrundade föreställningar om den yttre världen kommer att utmanas. Konspiratorisk världsåskådning finns inte bara bland folket, utan också hos många beslutsfattare och analytiker.⁸

Att det ryska tänkandet har tydliga konspiratoriska inslag kan bero på flera orsaker. En del kan nog härledas till historiska och kulturella faktorer, medan andra bottenar i behov av säkerhetsisering av en mängd fenomen ägnad att stärka och bevara den sittande regimen. Mette Skak karaktäriserar Ryssland som ”ett högkontextuellt samhälle”, med komplex och organisk syn på händelser, med ”dolda budskap och förloppsliksom subtila sammankopplingar” mellan processer och fenomen. Detta sätt att iakta och tolka står ”i motsats till det lågkontextuella, det vill säga pragmatisk amerikansk strategisk kultur”.⁹ Skak menar att det finns kontinuitet mellan Sovjetunionen och Ryssland i fråga om strategisk kultur. Likhetens främsta kännetecken handlar om synen på geopolitiken som ett nollsummespel, som exemplifieras av *kto kogo?*- (ung. vem tar vem?) mentaliteten, som bidrar till bilden av Ryssland som ”belägrad fästning” och bottenar i kalla krigets mentalitet.¹⁰

Putin såg händelseutvecklingen i Ukraina 2004 och 2013–14 som utländska ingripanden. Protesterna i Ryssland 2011 tolkade han också som främmande maktens verk. De framkallade Putins närmande med ultrakonservativa, militaristiska tänkare.¹¹ Det högkontextuella kommunikationssättet är indirekt, återhållsamt, cykliskt, vagt, och innehållande flerbottnade budskap, där problemet ofta inte nämns direkt. Dima Adamsky menar att individer fostrade i högkontextuella och kollektivistiska samhällen som Ryssland tenderar att använda sig av ett holistiskt tänkande, som bygger på både erfarenhetsbaserad och intuitiv kunskap.¹² En enskild händelse kan tolkas som ett tecken på att en förändring av helheten är i antågande. Den militära futurologin i Sovjetunionen och Ryssland har bland annat fokuserat på uppkommande diskontinuiteter, menar Adamsky. Tidsorienteringen har

ofta inriktats på det förflutna och framtiden, medan samtidens verklighet och utmaningar negligerats.¹³ Tack vare dessa kännetecken kunde den sovjetiska generalstabschefen (1977–1984) marskalk Nikolaj Ogarkov se potentialen i PGM och förutse vad som många år senare kom att kallas RMA.¹⁴

Å andra sidan kan detta sätt att resonera också leda in på avvägar genom att öppna för det konspiratoriska tänkande som diskuteras av Martin Kragh i hans artikel. Tracy German menar att rysk strategisk kultur betecknas av bestående rädsla för yttre aggression, fientlig inringning, och avsiktligt ingripande i landets inre angelägenheter av yttre makter. Till detta tillkommer oron över hur Rysslands landmassa påverkar landets försvar. Landet har över tid fått erfara en mängd invasioner som skapat en känsla av ”strategisk sårbarhet och rädsla för att överraskas”.¹⁵ Hon menar exempelvis att föreställningen om ”färgrevolutioner” som västliga subversionsprojekt bygger på djupt rotade tankebanor

baserade på historisk erfarenhet och upprätthållandet av specifika berättelser om landets sårbarhet och av hur motståndare fullföljer sina strategiska mål.¹⁶

Stephen J. Blank noterade pågående säkerhetsisering av en växande mängd fenomen i Ryssland på 00-talet. Han menade att detta berodde på en dragkamp om ledarens gunst bland en mängd individer och grupper. Målet var att vinna Putins gillande, påverka hans tänkande och beslutsfattande, men också erbjuda honom mer makt. En ömsesidigt gynnsam situation uppstod, där de egna och maktens vinster optimerades i processen. Detta skedde på bekostnad av ”varje typ av sammanhängande vision av nationellt intresse”, enligt Blank. Därmed kom bedömningen av föreliggande hotbild och vad som utgjorde nationell säkerhet att bero på vad Putin och

hans närmaste krets ansåg för stunden.¹⁷ Putin omfamnade säkerhetstjänsternas och försvarsmaktens alarmistiska bedömningar, där konflikt (med väst) och Rysslands isolering utgjorde huvudkomponenterna. Några hållbara belägg presenterades inte.

Här finns en kontinuitet från den sovjetiska tiden där främst GRU avsiktligt och konstant vilseledde Kreml genom att blåsa upp hotbilden mot Sovjetunionen. Den grundläggande synen blev enligt Blank att staten och ekonomin borde underställas försvarsmaktens kontroll – en syn lik den sovjetiska. Denna politiskt tillverkade hotbedömning rättfärdigar höga militära utgifter, medan den politiska eliten åtnjuter maktkoncentration, och kan ägna sig åt retorik och policy av neoimperialism i OSS-området, hävdar Blank. I takt med omvärldsutvecklingen har dessa bedömningar berikats med nya element, exempelvis ”färgrevolutionerna” i Georgien, Ukraina och Kirgizistan som västliga maktövertagandeförsök och strävan att genom ombud destabilisera Ryssland.¹⁸

Även den ryska befolkningens föreställningsvärld ansågs vara hotad. Generalöverste Leonid Ivashov menade 2012 att USA använde sig av ”informationspsykologisk krigföring” för att snedvrída dess medvetande och nationalkulturella identitet. Enligt honom är västliga värderingar blott medel för ”kontroll, delning och utrotning” av Ryssland. Därav det artikulerade behovet av att säkra ryska ”andlig-moraliska värderingar” mot yttre inflytande som har kommit till uttryck i diskussioner och informations- och nationella säkerhetsstrategier.¹⁹ Företrädare för den ryska ortodoxa kyrkan och en mängd politiker hade (Blanks artikel publicerades 2010) under längre tid förfäktat behovet av ”andlig säkerhet”.²⁰ Andlig-moraliska värderingar är något som framställs som ”självkärligt i sig, evigt, absolut och oföränderligt – men också något som är under attack och måste

beskyddas”. Termen har djupt antivästlig innebörd och står i motsatsordning till en ”egenartad, konstruerad bild av väst”. Den myntades inom den antiliberala diskursen på 1990-talet, men har efter demonstrationerna 2011 och Putins omval 2012 använts för att mobilisera befolkningen på grund av regimen sjunkande popularitet.²¹

German ser skapandet av Rosgvardiya 2016 som det slutliga steget i säkerhetiseringen av de så kallade färgrevolutionerna: en paramilitär styrka som ska

säkra allmän [inre] ordning, gränserna, bekämpa terrorism och organiserad brottslighet, och bevaka viktiga statliga anläggningar.²²

Enligt Markus Göransson ser Ryssland NGO:s, SF:s, verksamhet av aktivister för mänskliga rättigheter, migranter, epidemier som potentiella inslag i hybridkrigföring mot den egna staten från det kollektiva västs sida.²³ Han ser den omfattande säkerhetiseringen som

an attempt to integrate a spectrum of non-traditional security issues under the statist and national umbrellas.²⁴

Fenomen som djurskyddsorganisationer med utländskt stöd och utländska specialstyrkeförband jämföras i denna process.

Det traditionella ryska säkerhetspolitiska tänkandet och den nuvarande elitens politiska behov sammanflätas i en process där gårdagens fantasier (konspirationsteorier) blir till dagens verklighet. Tendensen att intolka fenomen mer än vad de kanske innehåller och att se samband där sådana inte finns. Beslut efter beslut har fattats på lösa grunder och med tunn eller ingen evidens. En spiral av säkerhetisering som till slut får verkliga resultat i den ryska inrikes- (utebliven mediefrihet, uteblivna medborgerliga

fri- och rättigheter) och geopolitiken. Från annekteringen av Krim och angreppet mot Donbas 2014 har väst företagit en mängd sanktioner vars crescendo inföll veckorna och månaderna efter den fullskaliga invasionen av Ukraina 2022. EU, USA, Storbritannien och en mängd andra stater har inte blott infört sanktioner, utan även bidragit till den ukrainska försvarsansträngningen genom materielleveranser eller makroekonomiskt stöd. Rätt som det är, tycks ett ryskt grundlöst påstående från 00-talets mitt och framåt – om västlig sammansvärjning och hybridkrigföring mot Ryssland – helt plötsligt vara besannat. En hybrid konflikt vars kinetiska del utkämpas i Ukraina.

Källmaterial, urval och metod

De tidskrifter som granskats har valts utifrån tre kriterier. De ska utgöra en del av kvalificerad ryska säkerhets- och/eller militär debatt. De ska rikta sig mot andra experter på området, beslutsfattare, eller en mycket intresserad och insatt del av allmänheten. Tidsspannet som täcks av detta arbete är från och med 2019 till och med juni 2020, aderton månader inalles. Angående skribenter har jag använt tre kriterier. Skribenterna ska ha haft en akademisk examen och/eller haft överstes grad eller högre vid författandet av artikeln. De ska ha varit knutna till en statlig institution (FM, forskningsinstitut o s v) och/eller varit återkommande skribenter i någon av tidskrifterna. Med dessa kriterier blir sannolikheten hög att vederbörande tillhör ett brett uppfattat säkerhets-, politiskt-, eller militärt etablissemang i Ryssland, som är aktivt inbegripet i diskussioner om den föreliggande och framtida policyn.

Vojennaja Mysl' (Militära tanken) och *Problemy Natsionalnoj Strategii* (Nationella strategins problem) är akademiska tidskrifter och representerar viktiga ryska militära

institutioner eller think tanks, ”liksom diskursen bland ryska säkerhetsexperter och yrkesmilitärer”. *Vojennaja Mysl'* är den främsta akademiska tidskriften som ges ut av ryska försvarsdepartementet. Den finns med på den ryska listan över viktiga vetenskapliga publikationer där t ex avhandlingar anmäls. *Problemy Natsionalnoj Strategii* ges ut av Ryska institutet för strategiska studier RISI (*Rossijskij Institut Strategitjeskikh Issledovanii*). Mellan 1992 och 2009, då det underställdes presidentadministrationen, var RISI ett forskningsinstitut under SVR, den Externa underrättelsetjänsten (*Sluzjba Vnesjnej Razvedki*). Innan 1992 var den underställd SVR:s föregångare Första huvuddirektoratet vid KGB. Formellt är det ett regeringens forskningsinstitut. Presidenten bestämmer dess stadgar, och budgeten kontrolleras av presidentadministrationen, som även ger RISI forskningsuppdrag, med tillträde till statshemligheter och regeringsorgans databaser. Dess generella uppgift är att förse federala organ med analyser som används vid inriktningen av statens säkerhetspolicy.²⁵

Vojenno-promysljionnyj Kurijer (VPK, Krigindustriella kuriren) är inte en akademisk tidskrift. Den ges ut av försvarskoncernen Almaz-Antej och utkom varannan vecka vid tiden för materialinhämtningen.²⁶ VPK har dock utnyttjats av en mängd ryska militära ledare för att kanalisera nya idéer och koncept. Den ryske generalstabschefen Valerij Gerasimov hade fram till publiceringen av Kraghs artikel 2020 publicerat sexton texter i VPK.²⁷ Den framlidne ordföranden för Krigsvetenskapsakademien, general Makhmut Garejev, publicerade arton artiklar i VPK åren 2014–2019.²⁸ Författaren av läroboken om strategisk kultur för ryska högskolor Aleksandr Bartosj har bidragit med tjugotvå texter bara under den studerade perioden.²⁹ Med andra ord har tidskriften använts som

kanal för att nå utanför de rent militära eller militärvetenskapliga tidskrifterna.

Jag har också använt mig av publikationer av Center för militär-politiska studier (*Tsentr Vojenno-Polititjeskikh Issledovaniï*) som anges vara ett gemensamt projekt mellan Statliga institutet för studier av internationella relationer under ryska UD och försvarskoncernen Almaz-Antej.³⁰ Enligt egen utsago, bedriver centret

studier av inhemska och internationella händelser, trender och situationer inom militärpolitik, beväpning och militär teknik, det militärindustriella komplexet, militärtekniskt samarbete och statens säkerhet.³¹

Nedslag i av centret producerade texter som berör strategi är potentiellt intressanta. Det nedkom med en 1700 sidors skrift 2019 där ett forskakollektiv utreder potentiell inriktning av rysk statlig utrikes- och säkerhetsstrategi i ett långtidsperspektiv.³² Slutsatserna från denna har redovisats i kortare texter på CMPS hemsida under 2020 av Sergej Podberezkin. Samtliga dessa källor utom den sistnämnda har också använts av Martin Kragh i hans artikel om ryska konspirationsteorier 2008–2018. Jag använder dock inte *Vestnik Akademii Vojennykh Nauk* (Krigsvetenskapliga akademiens bulletin), eftersom den inte längre är tillgänglig att köpa eller att ladda ned.

Hybrid hotbild, trojanska hästen och Rysslands räddning

Den övergripande hotbilden mot Ryssland kommer från väst. Natos ”expansion” har gått hand i hand med den ”nordatlantiska”, västliga civilisationens expansion. En inringning av Ryssland hotar. De konventionella hoten har ökat i och med att väst efter sina

krig i Irak och Afghanistan slagit in på att utveckla sina förmågor för att strida mot en konventionell och avancerad motståndare. Denna förmågeutveckling är riktad mot Ryssland, eftersom det inte fanns några andra stater i Rysslands närområde som stämde in på denna beskrivning. I viss mån kompenseras detta av att tröskeln för användning av kärnvapen sänktes i den ryska kärnvapendoktrinen försommaren 2020. I egenskap av ett imperium på nedgång, var USA farligt, eftersom amerikanska och allierade försök till att klänga sig fast vid den ”gamla” världsordningen där ”den västliga civilisationen” dominerat i världen, var att vänta. Detta innebar fler försök att ingripa i Rysslands närregion och upprustning. Ett väl förberett konventionellt anfall mot Ryssland kunde inte uteslutas – förutsatt att dess hybrida (dolda) fas tilläts realiseras.

Enligt generalstabschefen Gerasimov utnyttjas ”globala informationsoperationer” som verktyg för politiskt inflytande. USA arbetar systematiskt med att kompromettera en grupp för sig självt ”obekväma stater”. Betoningen ligger på användning av ”beväpnad opposition, olagliga beväpnade formationer, befolkningens protestpotential och insättning av specialförband”. Dessa metoder har utarbetats av västs underrättelsetjänster och används främst mot Ryssland. Samtidigt anklagas Ryssland helt grundlöst för att bedriva denna form av krigföring. Sanktionspolitiken mot Ryssland skruvas åt. Ekonomiskt tryck utövas allt mer av USA för att tvinga andra stater att uppfylla amerikanska krav. Allt detta genomförs i takt med ett ”ständigt hot om tillämpning av militär makt”.³³

Enligt Aleksandr Bartosj är en hybrid operation,³⁴ där den ryska statligheten elimineras med suveränitetsförslut som följd, målet med västs aggression. Målen kommer att vara den offentliga administrationen, till-

verkningssektorn och det ekonomiska och finansiella systemet. Även allians- och partnerskapsystemet som Moskva uppfört kommer att ödeläggas. En särskild roll kommer att tillfalla ”färgrevolutioner”.³⁵ Vid hybridkrigföring mot hela Rysslands territorium, kommer endast klart avgränsade områden att förvandlas till gråzoner. Det kan röra sig om Kaliningradexklaven, Krim, ryska baser i Syrien inklusive flygfält och flottbaser där. Gråzon som koncept tillämpas av USA och allierade för att utöva globalt destabiliserande inverkan på ”nyckelstater och regioner, framför allt Ryssland och Kina”.³⁶ Även om väst gärna talade om ”mjuk makt”, satte de ändå tilltro till ”hårda” alternativ, som vilade på ekonomiska påtryckningar och militärmakt. Detta ger Ryssland utmaningar på flera plan, från strategisk avskräckning med kärnvapen till konstruktion av ny ammunition och neutralisering av hot i rymden och i cyberrymden.

Syrienerfarenheten ter sig uppmuntrande, med ”de begränsade handlingarnas strategi”. En part i en lokal konflikt stabiliserades och stöddes med en mindre mängd stridskrafter tills en fas med införande av fredsordning efter konflikten kopplad med humanitära operationer kunde inträda. Till erfarenheterna hör också den skarpt prövade förmågan att motverka skadlig desinformation i informationssfären, utveckling av territoriellt försvar, liksom motverkan av strategier av kontrollerat kaos och utnyttjande av en ”femte kolonn” av den tilltänkta motståndaren. Välriktade attacker med långgräckviddiga precisionsvapen avslutar listan.

Författaren menar att det krävs ”ett gemensamt system för användning av (hybrida) styrkor och medel från olika organ” för att stärka den ryska säkerheten samt främja samarbetet med allierade och partners, liksom för utveckling av projektet Stora Eurasien.³⁷ Bortsett från detta, är det nödvändigt att nya

kadrer skolas för att skapa den ryska strategin mot hybridkrigföring och omsätta den i praktiken. Därför borde kurser utvecklas, med instruktioner och läromedel i ämnet. Motverkan mot hybridkrigföring borde vara ett av huvudtemana på diverse säkerhetsforum och konferenser.³⁸ Det var nödvändigt att utarbeta teoretiska grunder för den multipolära världen och att stadfästa Rysslands plats och roll i denna nya värld. Det borde skapas ”ett enda statligt nationellt center” som leder och samordnar olika myndigheter och ministerier då det gäller att förebygga och bekämpa hybridkrigföring.³⁹

Närbesläktade med Bartosjs rop på samordnande och ledande organ för motverkan av hybridkrigföring, är kravet på samordning av juridiska, organisatoriska och ekonomiska frågor rörande inlemmande av en irreguljär komponent i territorieförsvaret. Skribenterna Dorokhov, Petrusjin och Nikonorov menar att USA utarbetar scenarion där Ryssland destabiliseras genom att statliga organ saboteras och inre kaos utbryter, något de döper till ”den trojanska hästen”. Strategiskt viktiga objekt, statliga och militära ledningspunkter över hela Ryssland kommer att förstöras, medan ”upplopp och kaos” provoceras fram.

Territorieförsvaret är svaret, där landets inre försvaras, kommunikationer säkras och skyddas medan aggressionen slås tillbaka i samverkan med försvarsmakten. I och med att de tillgängliga territorieförsvartropper inte kommer att räcka för att ens skydda kritisk infrastruktur, krävs att de på grund av omfattningen av sina uppgifter ges tyngre vapen. Territorieförsvaret måste ha förmåga att föra konventionell strid, liksom medel för spårning av UAV:er. Samtidigt ska styrkor organiseras för ”partisanstrid”, med en särskild stab skapad för ledning och samordning på högsta nivå (d v s precis som i maj 1942 – författarens tillägg). Denna typ

av strid ska övas i fredstid, samtidigt som magasin med förnödenheter, uniformer, vapen och ammunition sätts upp.

”Nya krigens egenskaper” kräver också att övergång från reguljär till partisanstrid på av fienden kontrollerat territorium övas. Nätverk av utbildningsanstalter för territorialförsvaret och närbesläktade stridskrafter borde sättas upp. Nya lösningar måste sökas. Detta eftersom det är dyrt att bygga ut försvarsmakten och *Rosgvardija*, medan ”tillförlitliga” NKVD-trupper (för inre säkerhet) av 1941 års snitt, som enligt författarna var till 80 procent bemannade med Komsomol- och partimedlemmar, inte finns att tillgå. Författarna menar att ”företrädare för kossackorganisationer”, privata vaktföretag liksom militärpatriotiska- och veteranklubbar bör användas som rekryteringsunderlag för de nya strukturerna. Även reservofficerare kan komma till användning, om deras tid i reserven förlängdes. Huvuddelen av territorialförsvarets styrkor borde placeras i de mest hotade regionerna, ”vars nationella potential kan utnyttjas av motståndaren”.⁴⁰

Den så kallade femte kolonnen i landet får stor uppmärksamhet i skrifterna. Än idag, skriver Bartosj, har inga skyldiga till Sovjetunionens sönderfall pekats ut. Användningen av ”subversiva teknologier” är karaktäristisk för USA:s strategiska kultur. Författaren följer olika amerikanska dokument ända från NSC 20/1 antagna 1948, och avslutar med RAND:s *Overextending and Unbalancing Russia* liksom *Extending Russia: Competing from Advantageous Ground* från 2019. Bland annat identifieras rysk sårbarhet i form av beroende av inkomster från råvaruexport. Destabilisering av rysk ekonomi och därmed politik och militär diskuteras. Bland potentiella instrument för amerikanskt inflytande omnämner Bartosj användning av konstnärer och artister, statsvetare och mediecelebriteter. Samtidigt underhåller USA en

mängd ”otraditionella religiösa grupper”, liksom förment oberoende tidningar och andra media, diverse samhällsaktivister, liksom ”självutnämnda experter och kulturbärare”. Ansträngningen går i riktningen mot ”förstörande av den statliga, ideologiska, kulturella och religiösa identiteten”. Samtidigt skulle åtgärder vidtas för att stävja rysk vapenexport och beröva landet en källa till inkomst och inflytande. Där är det tur att Ryssland ändå bibehåller hög export och därmed även inflytande i världen, avslutar Bartosj.⁴¹

Aleksandr Khramtjikhin diskuterar sannolikheten för inbördeskrig i Ryssland. I detta ”mest ogynnsamma scenario” spelar den förmenta femte kolonnen i landet en avgörande roll. Den styrande eliten kommer att utsättas för högt internationellt tryck. Dess finansiella tillgångar och fastigheter i utlandet kommer att konfiskeras. Ryska tillgångar i utlandet kommer att frysas. Det utländska stödet till den proväsliga oppositionen kommer till fullo att backas upp med vapen och pengar. Inbördeskrigets utveckling kommer att gå hand i hand med en ”färgrevolution”, där fredliga protestformer övergår i väpnad konflikt. Den sittande makten kommer inte att agera ”resolut” nog för att kväsa upproret i sin linda. Inbördeskriget kommer att stå mellan ”kvasiimperiska ’byråkrater’” (*lezjeimperskije biurokraty*) och ”liberalerna”.

En förutsättning för kriget blir att den liberala ”femte kolonnen” (Kkhrantjikhins egna citationstecken) även fortsättningsvis tillåts verka i landet. Här avses inte Navalnyj,

utan människor som har makt, äger stora företag och banker, och finns på den högsta nivån av den ekonomiska förvaltningen.

Den nuvarande makten, fortsätter Khramtjikhin, är inte beredd att ”överge den liberala ekonomiska kursen som är destruktiv för

landet”. Rysslands framtid ligger därmed hos försvarsmaktens officerskår och ”den verkliga patriotiska oppositionen”, något som dessa mycket väl borde förstå.⁴²

Sivkov menar att den västorienterade intellektuella eliten i Ryssland försöker att påverka presidenten i en liberalare riktning, till en ekonomisk strategi av 1990-talstyp. Samtidigt bedriver företrädare för storföretag, och mellan- och högre chefer på federal och regional nivå en politik som sänker befolkningens levnadsstandard. Presidentens påbud om ekonomisk pånyttfödelse ”saboterar”. Vägen mot ”ekonomisk suveränitet” har övergivits och landet är importberoende. Ett scenario kallat för ”Trojanska hästen” kommer att användas, med en femte kolonn bestående av ”företrädare för eliten som jobbar i andra staters intressen”. Bara två krafter kan rädda Ryska federationen – ”verkliga patrioter och officerare i Försvarsmakten”, säkerhetstjänster och polis med liknande institutioner. Scenariot är endast hypotetiskt, tillägger han, ”men inte omöjligt”.⁴³

Slutdiskussion

Säkerhetiseringen av en mängd fenomen (påstådd västlig sammansvärjning och ständigt pågående undergrävande verksamhet mot Ryssland inom geopolitiken, ekonomin och inrikespolitiken) har lett till västliga motåtgärder som väl passar in i den ryska säkerhets- och militära elitens uppfattning om hotbilden mot Ryssland. Benägenheten att övertolka diverse fenomen har gått igen i det ryska säkerhetstänkandet. Beslut har fattats på lösa grunder och med tunn eller ingen evidens. En spiral av säkerhetisering som till slut har fått verkliga resultat i den ryska inrikes- (utebliven mediefrihet, medborgarliga fri- och rättigheter) och utrikespolitiken (öppen invasion av Ukraina, konflikt

med väst). Från annekteringen av Krim och angreppet mot Donbas 2014 har väst förtagit en mängd sanktioner vars crescendo inleddes efter den fullskaliga invasionen av Ukraina 2022. EU, USA, Storbritannien och en mängd andra stater har inte blott infört sanktioner, utan även bidragit till den ukrainska försvarsansträngningen genom materielleveranser eller makroekonomiskt stöd. Rätt som det är, kan ett grundlöst påstående från 00-talets mitt och framåt – om västlig sammansvärjning och hybridkrigföring mot Ryssland – te sig som besannat för ryska iakttagare och analytiker.

För att anknyta till den första frågan som ställts till texterna, så skulle en för Ryssland degraderande utveckling inträda vid en västlig eskalation riktad mot rysk ekonomi och den ryska befolkningen. Den första skulle genomföras genom omfattande ekonomiska sanktioner mot nyckelsektorer. Den senare skulle rikta sig mot befolkningen genom desinformation och subversion. Det kollektiva väst, med USA och Nato i spetsen, anses nämligen enligt skribenterna ha bedrivit omfattande hybrida handlingar mot Ryssland under längre tid. Målet har varit att försvaga den ryska staten. I en aktivare fas av denna hybridkrigföring skulle omfattande ekonomiska sanktioner införas mot Ryssland. Dessa skulle rikta sig mot viktiga exportsektorer (olja, gas, vapen) för att strypa medeltillförseln. Samtidigt skulle strategin av kontrollerat kaos bedrivas mot Ryssland, för att framkalla inre kaos genom desinformation och subversion.

En potentiell katalysator för västlig upptrappning av policyn gentemot Ryssland är eliter och/eller grupper som är mottagliga för västliga lockrop av olika slag, och som skulle kunna – medvetet eller omedvetet – användas som verktyg för det kollektiva västs skadliga maktprojektion mot det ryska samhället och staten. Dessa grupper omnämns som ”femte

kolonnen”, alltså ett subversivt icke-militärt komplement till stridande förband om det ursprungliga namnbruket beaktas.⁴⁴ De ska ingå i en västlig strategi benämnd ”trojanska hästen”, som ju har kommit att symbolisera subversion från yttre makter. Det rör sig om disparata grupper som konstnärer, artister, mediecelebriteter, olika typer av aktivister, ”otraditionella” religiösa grupper, ”självutnämnda” kulturbärare, förment fria medier som egentligen finansieras från utlandet, och statsvetare. De sistnämndas potentiella hotfullhet kan möjligen härledas till att de i många sammanhang anförtros att tolka politiska skeenden.

”Självutnämnda” kulturbärare handlar nog om kulturutövare som hävdar autonomi eller låter sig inspireras av strömningar västerifrån; de torde tillhöra samma ”riskgrupp” som konstnärer m fl. Om aktivister kan tänkas tillhöra NGO:er eller misshagliga politiska krafter framgår ej, men det kan röra sig om bägge. I egenskap av yrke, verksamhet eller tro är de närmast att betrakta som kulturellevanter. Ovannämnda grupper kan tänkas direkt hota bevarandet av andlig-moraliska värden inom de av regimen fastslagna ramarna. Den potentiellt farligaste gruppen verkar dock vara företrädare för ett kapitalistiskt ekonomiskt system som av skribenterna uppfattas som liberalt, och som genom sin verksamhet anges sänka ryska folkets levnadsstandard samtidigt som de egentligen utgör främmande element. Ryssland borde bygga en egen ekonomisk modell (påtagligt lik den sovjetiska⁴⁵). Grupperna har nästlat in sig bland landets byråkratiska eliter som kan

tänkas vackla när provningens stund kommer. Inbördeskriget lett av ”kvasiimperierla byråkrater” mot ”liberaler” kan stunda.

Dessa potentiellt hotfulla förlopp kan dock förhindras enligt skribenterna. Ryssland måste bli självständigt i fråga om produktion av för landets viktiga produkter. En ny ekonomi fri från västerländska ekonomiska och politiska självklarhetstaganden måste införas. Koncept- och förmågeutveckling i fråga om hybridkrigföringsmotverkan behöver bedrivs av staten på strategisk nivå. Den ryska kontingenten i Syrien har visat hur sådant arbete, med de ”begränsade handlingarnas strategi” kan bidra till poolen av lärdomar.

Nya grupper måste engageras i landets försvar fastän tillgången på betrodda patrioter i stil med Sovjetregimens NKVD-trupper är begränsad. Där Rosgvardija och territorialförsvarstrupper inte räcker till, kan veteran-, kosack- och patriotiska organisationer med reservofficerare användas som regimens ordningshållare i kris- och krigstider på lokal nivå. I praktiken rör det sig om paramilitära grupper av ”rätt” ideologiskt virke. Överlag var tendensen bland skribenterna – i god tid före inledningen av den storskaliga invasionen av Ukraina – ekonomisk- och informationsautarki, skärpt kontroll över samhället, och dess militarisering med totalitära förtecken. Dessa postulerar en större optimism rörande framtida ryska utvecklingar och Rysslands agerande i omvärlden.

Författaren arbetar som lektor vid militärhistoriska avdelningen på Försvarshögskolan.

Noter

1. ”НАТО готовила Украину к силовому решению в Донбассе, заявил Патрушев”, <https://ria.ru/20220427/donbass-1785729765.html>, (2022-05-05).
2. Kragh, Martin; Andermo, Erik och Makashova, Liliia: ”Conspiracy theories in Russian security thinking”, *Journal of Strategic Studies* 2020: 1, s 25.
3. Undertecknad har tillsammans med Markus Balázs Göransson skrivit artikeln ”Visions of Future Warfare in Russian Military Publications”, *Journal on Baltic Security*, 2021: 7(2), s 27-37, där en mängd ryska spekulationer om framtida utvecklingar på metanivå diskuteras.
4. Göransson, Markus: ”Russian Scholarly Discussions of Non-Military Warfare as Securitizing Acts”, s 7. Artikelmanus erhållet från författaren, publiceras i *Comparative Strategy* 2022: 6 i november.
5. O’Connor, Tom: ”Joe Biden Is Calling for Regime Change in Russia and This Time It Isn’t A Gaffe”, *Newsweek*, 2022-04-04, <https://www.newsweek.com/joe-biden-calling-regime-change-russia-this-time-it-isnt-gaffe-1694867>, (2022-04-25).
6. ”End the Invasion of Ukraine Now! Appeal by Russian studies specialists”, *change.org*, https://www.change.org/placademics-end-the-invasion-of-ukraine-now-appeal-by-russian-studies-specialists?utm_content=cl_sharecopy_32548172_en-GB%3A4&recruiter=1255912202&utm_source=share_petition&utm_medium=copypylink&utm_campaign=share_petition&fbclid=IwAR3gFCuzIwFpJIO-4vgbuW4BfpyagY5gswSoTOPkgXmm51rdbNAyebpqdk, (2022-03-07).
7. Landale, James: ”Push Russia out of whole of Ukraine, says Truss”, *BBC News*, 2022-04-27, <https://www.bbc.com/news/uk-61251698>, (2022-04-28).
8. Op cit, Kragh, Martin; Andermo, Erik och Makashova, Liliia, se not 2, s 26-29.
9. Skak, Mette: ”Russian strategic culture: the role of today’s *chekisty*”, *Contemporary Politics*, vol 22, nr 3 2016, s 326.
10. Ibid, s 330.
11. Ibid, s 333.
12. Adamsky, Dima: *The Culture of Military Innovation. The Impact of Cultural Factors on the Revolution in Military Affairs in Russia, the US, and Israel*, Stanford University Press, Stanford 2010, s 16-19.
13. Ibid, s 41, 47, 51.
14. Ibid, s 43.
15. German, Tracey: ”Harnessing protest potential: Russian strategic culture and the colored revolutions”, *Contemporary Security Policy*, 2020: 41: 4, s 546.
16. Ibid, s 560.
17. Blank, Steven: ”’No need to threaten us, we are so frightened of ourselves,’ Russia’s blueprint for a police state, the new security strategy”, *The Russian Military Today and Tomorrow: Essays in Memory of Mary Fitzgerald*, Strategic Studies Institute, US Army College 2010, s 20-25, citat s 24.
18. Ibid, s 28-30.
19. Östbo, Jardar: ”Securitizing ’spiritual-moral values’ in Russia”, *Post-Soviet Affairs*, vol 33, nr 3 2017, s 206-207. För diskussion av evolutionen av den ryska nationella säkerhetsstrategin, se Pynnöniemi, Katri: ”Russia’s National Strategy: Analysis of Conceptual Evolution”, *The Journal of Slavic Military Studies* 2018, vol 31, nr 2, s 240-256.
20. Op cit, Blank, Stephen J, se not 17, s 68.
21. Op cit, Östbo, Jardar, se not 19, s 201-202.
22. Op cit, German, Tracey, se not 15, s 558.
23. Göransson, Markus: ”Understanding Russian thinking on gibridnaya voyna” i Weissmann, Mikael; Nilsson, Niklas; Palmertz, Björn och Thunholm, Per: *Hybrid Warfare: Security and Asymmetric Conflict in International Relations*, I.B. Tauris, London 2021, s 84, 92.
24. Op cit, Göransson, Markus, se not 4, s 22.
25. Op cit, Kragh, Martin; Andermo, Erik och Makashova, Liliia, se not 2, s 22-23.
26. Efter den storskaliga invasionen av Ukraina upphörde utgivningen, med ett sista nummer (2022: 11) publicerat 29 mars.
27. Op cit, Kragh, Martin; Andermo, Erik och Makashova, Liliia, se not 2, s 7.
28. <https://vpk-news.ru/authors/40>, (2020-12-04).
29. <https://vpk-news.ru/authors/836?page=2>, <https://vpk-news.ru/authors/836?page=1>, <https://vpk-news.ru/authors/836>, samtliga besökta 2022-04-28.

30. <http://eurasian-defence.ru/node/26150>, (2020-11-27).
31. <http://eurasian-defence.ru/node/26150>, (2020-11-20).
32. Podberezkin, *Strategitjeskoje sderzjivanije: novyj trend i vybor rossijskoj politiki*, MGIMO-Universitet, Moskva 2019, <http://eurasian-defence.ru/?q=strategicheskoe-sderzhivanie>, (2022-05-02).
33. Gerasimov, Valerij: "NATO ne prigovor. Normalnye odnosjenija s aljansom vozmozhny, no dvizjenje k etomu dolžno byt vzaimnym", *VPK* 2019 (779): 16, 19 mars, s 7.
34. De ryska diskussionerna om hybridkrigföring analyseras av op cit, Göransson, Markus, se not 23, s 83-94.
35. Bartosj, Aleksander: "Vojny tikhikh amerikantsev Rossii. Neobkhodim shtab dlja organizatsii otrazhenija gibridnoj agressii", *VPK* 2020: 6 (819), 18 februari, s 4.
36. Bartosj, Aleksander: "Pentagonu ukazano na porog. Amerikanskije analitiki predlagajut vojevat s Rossijej i Kitajem v serykh zonakh", *VPK* 2019: 47 (810), 3 december, s 4.
37. Bartosj, Aleksander: "NATO vmesto OON. Alians izbavljajetsia ot konkurentov na mezhdunarodnoj arene", *VPK* 2019: 43 (806), 5 november, s 5.
38. Bartosj, Aleksander: "Gibridnaja voja – ugroza tretrej stupeni. Rossija i Zapad ostanavilis na povorotnom punkte", *VPK* 2020: 27, 16 juli, s 5.
39. Bartosj, Aleksander: "Vojny tikhikh amerikantsev", *VPK* 2020: 6 (819), 18 februari, s 4.
40. Dorokhov, V D; Petrusjin, A I och Nikonorov, G A: "O soversjestvovanii territorialnoj oborony s uchiotom osobennostej gibrydnykh vojn", *Vojennaja Mysl* 2019: 12, s 40-45.
41. Bartosj, Aleksander: "Nesustjtnaja konstruksija razvala Rossii. SsJA isjtjut nasji slabkije mesta s pomostju pjatoj kolonny", <https://nic-pnb.ru/analytics/nesushhaya-konstruksiya-razvala-rossii/>, (2022-10-14). Ursprungligen publicerad i *VPK*.
42. Khramtjikhin, Aleksandr: "Doroga k novoj pobede. Liberalnaja 'piata kolonna' tolkaet Rossiju v otjerednuju grazhdanskiju vojnu", *VPK* 2020: 17 (830), 5 maj, s 5.
43. Sivkov: "Po gitlerovskim lekalam", *VPK* 2020: 23 (836), 23 juni, s 8.
44. "Fifth column, clandestine group or faction", *Encyclopedia Britannica*, 20 nov 2018, <https://www.britannica.com/topic/fifth-column>, (2022-06-23).
45. Sivkov själv har förfäktat "militär socialism" som ett sätt att mobilisera resurser för "specialoperationen" i rysk statlig TV, se Landen, Xander: "Russian State TV Analyst Urges 'Military Socialism' Amid Ukraine Invasion", *Newsweek*, 2022-07-05, <https://www.newsweek.com/russian-state-tv-analyst-urges-military-socialism-amid-ukraine-invasion-1704540>, (2022-06-23).